

בין היוריסטיקה לרציונליות בתהליכי קבלת החלטות הנוגעות לילדים-בסיכון על ידי עובדים סוציאליים

גיא אנוש וטלי באיר-טופילסקי

המחקר הנוכחי עסק בשאלה האם ישנן הטיות מגזריות בקבלת החלטות של עובדים סוציאליים לגבי ילדים בסיכון. ידוע ממחקרים רבים בעולם כי ילדים מאוכלוסיות מוחלשות נמצאים ב"יצוג יתר" במערכות רווחת הילד. השאלה העולה היא האם ייצוג הייטר בהוצאה למסגרות חוץ ביתיות של ילדים בני אוכלוסיות ממגזרים חלשים בחברה, נובע מכך שלעובדים ישנן הטיות ודעות קדומות כנגד מגזרים אלו, או מכך שבני אוכלוסיות אלו חשופים יותר לבקרה של מערכת הרווחה ונמצאים יותר במצוקה, ולכן סובלים מ"יצוג יתר". על מנת לבדוד את הסוגיה, נערך ניסוי תוך שימוש בתיאורי מקרה המבוססים על מקרים אמיתיים (על מנת להבטיח תוקף חיצוני). תיאורי המקרה חולקו על ידי שיפוט מומחים לשלש קטגוריות - העדר סיכון, סיכון עמום, וסיכון ודאי.

על ידי שימוש בשיטת הסקר הפקטוריאלי, שולבו בתיאורי המקרה, באופן אקראי, תיאורי מצב סוציו-אקונומי (נמוך/בינוני), והתיחסות למוצא משפחת הילד (אשכנזי/מזרחי), אשר צוין רק באמצעות איזכור שם המשפחה (תוך שימוש בשמות משפחה מאפיינים לכל מגזר) וציון ארץ המוצא של האם, אשר תוארה כמי שעלתה ארצה בגיל צעיר, ממדינה אירופאית ("אשכנזית") או ממדינה המזוהה כמזרחית.

השערת המחקר היתה שבמקרים בהם יש ודאות לגבי רמת הסיכון, השיקולים יהיו רציונליים, ויתבססו רמת הסיכון האובייקטיבית (סיכון גבוה או אין סיכון). לעומת זאת, במקרי סיכון עמום, ייכנסו לשיקולי העובדים הטיות (דעות קדומות) מגזריות לגבי משפחות עניות ומשפחות מזרחיות (בהשוואה למשפחות מעמד בינוני ומשפחות אשכנזיות, בהתאמה). מאה וחמישה עובדים סוציאליים השיבו לסקר (מתוך מאתיים אליהם פנינו) והגיבו על שמונה תיאורי מקרה ושאלון רקע שכלל פרטים סוציודמוגרפיים ורקע מקצועי. הם התבקשו): א (להעריך את רמת הסיכון לילד על רצף בין 0 ל 5. (ב) האם היו ממליצים במקרה המסוים על הוצאה מן הבית.

בניגוד חלקי להשערה, במקרי סיכון גבוה/ודאי, ילדים "עניים" הוערכו כנמצאים בסיכון גבוה יותר, וההמלצה על הוצאה מן הבית היתה פי שש לעומת ילדים ממשפחות ממעמד בינוני. לגבי ילדים במקרי העדר-סיכון לא היו הבדלים מובהקים (בהתאם להשערה).

בהתאם להשערה, במקרי סיכון עמום, הערכת הסיכון לילדים ממשפחות עניות היתה במובהק גבוהה יותר, ויחס הסיכויים להמלצה להוצאה מן הבית (לאחר בקרה סטטיסטית על מידת הסיכון לילד המסוים) היה פי שתיים וחצי. באופן דומה, הערכת הסיכון לילדים מזרחיים היתה במובהק גבוהה יותר, ויחס הסיכויים להמלצה להוצאה מהבית היה פי שתיים לעומת ילדים אשכנזיים.

הממצאים יידונו בהקשר של המציאות החברתית הישראלית, ומתוך התיחסות לסוגיות של בהירות ועמימות בתהליכי קבלת החלטות, פערי כוח בין פקידות המדינה לאזרחיה, וסוגיות של אתיקה בתהליכי קבלת החלטות.